

Socijalizacija djece s teškoćama u razvoju u ustanovama rane i predškolske dobi

---

Marušić, Tea

Undergraduate thesis / Završni rad

2022

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Faculty of Teacher Education / Sveučilište u Zagrebu, Učiteljski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:147:949289>

Rights / Prava: [Attribution-NonCommercial-ShareAlike 4.0 International/Imenovanje-Nekomercijalno-Dijeli pod istim uvjetima 4.0 međunarodna](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-10-12**

Repository / Repozitorij:

[University of Zagreb Faculty of Teacher Education - Digital repository](#)

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
UČITELJSKI FAKULTET

Tea Marušić

SOCIJALIZACIJA DJECE S TEŠKOĆAMA U RAZVOJU U
USTANOVAMA RANE I PREDŠKOLSKE DOBI

Završni rad

Petrinja, 2022.

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
UČITELJSKI FAKULTET

Tea Marušić

SOCIJALIZACIJA DJECE S TEŠKOĆAMA U RAZVOJU U
USTANOVAMA RANE I PREDŠKOLSKE DOBI

Završni rad

Mentor: dr.sc. Staša Kukulj

Petrinja, 2022.

SADRŽAJ

1	UVOD.....	1
2	DJECA S TEŠKOĆAMA U RAZVOJU.....	2
3	SOCIJALIZACIJA.....	3
3.1	SOCIJALIZACIJA KOD DJECE UREDNOG RAZVOJA.....	4
3.2	SOCIJALIZACIJA KOD DJECE S TEŠKOĆAMA U RAZVOJU.....	6
4	OKOLINA KAO ČIMBENIK SOCIJALIZACIJE.....	9
5	POTICANJE SOCIJALNOG RAZVOJA DJECE S TEŠKOĆAMA U RAZVOJU U KONTEKSTU DJEČJEG VRTIĆA.....	12
6	ADHD I SOCIJALNA INTEGRACIJA.....	14
7	PROJEKT „RINGIŠPIL“.....	16
7.1	PRIHVAĆANJE RAZLIČITOSTI KROZ IGRU.....	18
8	ZAKLJUČAK.....	19
9	LITERATURA.....	21

SAŽETAK

Kroz povijest, djeca s teškoćama u razvoju predstavljala su kaznu, smetnju i teret te je određenoj djeci uskraćeno pravo na život. Značajan pomak uslijedio je 20. studenog 1989. godine, Konvencijom o pravima djeteta. Djeca s teškoćama u razvoju, 2007. godine, postaju dodatno zaštićena Konvencijom UN – a o pravima osoba s invaliditetom. U središtu života djeteta s teškoćama više nije njegovo stanje, nedostaci, teškoća i invaliditet nego njegov potencijal, mogućnosti te dijete kao osoba, glavni akter u svom životu. Tada dolazimo do individualiziranog pristupa, inkluzije i integracije te stručnog usavršavanja roditelja, odgojitelja i šire zajednice. U radu ćemo se upoznati s terminom socijalizacije djece s teškoćama u razvoju, s okolinom kao jednim od čimbenika te metodama podrške djetetu i njegovoj obitelji od strane predškolske ustanove, naučiti nešto o formalnoj i neformalnoj podršci te prednostima i nedostacima uključivanja djece s teškoćama u odgojno obrazovni sustav. Proučit ćemo termin socijalna integracija kroz ADHD. Također ćemo se upoznati s radom udruge Mali princ te projektom „Ringišpil“ kojemu je cilj promicanje socijalne uključenosti i jednakopravnost djece s teškoćama u razvoju u odgojno – obrazovnim ustanovama. Krajnji cilj je uvesti djecu s teškoćama u razvoju u zajedničke aktivnosti s drugom djecom na način da se uvažavaju njihove mogućnosti i potrebe.

Ključne riječi: inkluzija, teškoće u razvoju, individualizirani pristup, socijalizacija

SUMMARY

Throughout history, children with developmental difficulties have represented punishment, a nuisance, and a burden, some children even had their lives taken away. A significant step forward happened on November 20th, 1989 with the Convention on the Rights of the Child. In 2007 children with developmental difficulties became more protected by the UN's Convention on the Rights of Persons with Disabilities. The life of a child with developmental difficulties no longer revolved around their condition, shortcomings, difficulties and disability but their potential, possibilities and the child as a person, the main actor in their life. That is when we come to the individual approach, inclusion, integration, and professional training of parents, teachers and the wider community. This research paper is going to present the term socialization in children with developmental difficulties, with the environment as one of the factors as well as support methods for the child and their family from the preschool establishment. It is going to teach about the formal and informal support and advantages and disadvantages of enrolling children with difficulties in the education system. We are going to study the term social integration through ADHD The foundation "The little prince" is also going to be introduced as well as their project "Ringišpil" whose goal is to promote social involvement and equality for children with developmental difficulties in development in educational institutions. The end goal is to lead children with developmental difficulties in common activities with other children in a way that respects their capabilities and needs.

Keywords: inclusion, developmental difficulties, individual approach, socialization

1 UVOD

Često biti drugačiji donosi psihički i fizički nespokoj. Često se na različitost gleda kao na nešto negativno, nešto loše, nešto zbog čega nastaju predrasude, odbacivanja i ignoriranja. No različitost je ono što nam donosi nova iskustva i spoznaje. Upravo je to potrebno djeci s teškoćama u razvoju, spoznaja da nešto novo i drugačije nije negativno. Potreban im je osjećaj prihvaćenosti i razumijevanja te osjećaj sigurnosti i topline. Prvi koraci humanijem pristupu djeci s teškoćama bili su prihvaćanje i pokušaj razumijevanja te pružanja pomoći. Naime, nekada su takva djeca smatrana teretom, kaznom i smetnjom. Sada je to puno drugačije. Djeca Konvencijom o pravima djeteta (1989) stekla su svoja prava te su dodatno zaštićena Konvencijom o pravima osoba s invaliditetom (2007). Tako se otvara put prema inkluziji te individualiziranom pristupu koji dovodi do kvalitetnijeg života djeteta. A temelj kvalitetnog i zdravog društvenog života krije se, između ostalog, u socijalizaciji. Za djetetov rast i razvoj iznimno je važna socijalizacija. Socijalna interakcija, društvo i osjećaj pripadnosti bitni su faktori u socio - emocionalnom napredovanju djeteta. Kao i djeca urednog razvoja, tako i djeca s teškoćama u razvoju, zaslužuju ravnopravno mjesto u društvu.

Danas se sve više radi na integraciji djece s teškoćama u razvoju u ustanove predškolske dobi, u sustav obrazovanja i u svakodnevne aktivnosti koje vrtić donosi. Čimbenici koji izravno djeluju na djecu su obitelj, vršnjaci i odgojitelji. Zatim dolazimo i do šire zajednice koja indirektno može pomoću u stvaranju kvalitetne okoline. Poznato nam je kako djeca s teškoćama često budu socijalno izolirana u društvu, stoga naglasak stavljamo na uključivanje djece s teškoćama u redovne odgojno – obrazovne skupine u kojima će oni napredovati u socio - emocionalnom kontekstu.

U radu ćemo se upoznati s prednostima uključivanja djece s teškoćama u razvoju koje nam ističu autori Mikas i Roundi (2012). Zatim ćemo spomenuti uobičajene probleme socijalizacije te važnost poznavanja razvojnih mogućnosti. Spomenuti ćemo okolinu kao važan čimbenik socijalizacije te što je sve potrebno kako bi dijete ostvarilo svoj puni potencijal u kontekstu socijalizacije i šire. Dotaknuti ćemo se termina socijalna integracija kroz primjer ADHD- a te proučiti čimbenike formalne i neformalne podrške. Zatim ćemo se upoznati s projektom „Ringišpil“ koji je provela udruga Mali princ. Korisnici udruge prvenstveno su djeca s

teškoćama u razvoju i osobe s invaliditetom, a projektom žele potaknuti socijalnu uključenost i jednakopravnost djece s teškoćama u razvoju u odgojno – obrazovne ustanove.

2 DJECA S TEŠKOĆAMA U RAZVOJU

Uz termin djeca s teškoćama u razvoju vežemo termine poput: smetnje u razvoju, abnormalnosti, psihološke smetnje i poremećaji te oštećenja. Biondić (1993) uglavnom usvaja termin „teškoće u razvoju“ koji se poistovjećuje s terminom „ometenost u psihofizičkom razvoju“. Prema Bouillet (2010) djeca s teškoćama u razvoju imaju različita razvojna odstupanja te samim time zahtijevaju dodatnu podršku okoline u području njege, zaštite, odgoja i obrazovanja te rehabilitacije. *Pravilnik o osnovnoškolskom i srednjoškolskom odgoju i obrazovanju učenika s teškoćama u razvoju* (2015) sadrži orijentacijsku listu koja prikazuje vrste i stupanj teškoće. Svrha orijentacijske liste je definiranje programske i profesionalne potpore primjerene potrebama djece. Skupine vrsta teškoća su: oštećenje vida, oštećenje sluha, oštećenje jezično – govorne glasovne komunikacije i specifične teškoće u učenju, oštećenje organa i organskih sustava, intelektualne teškoće, poremećaji u ponašanju i oštećenja mentalnog zdravlja te postojanje višestrukih teškoća u psihofizičkom razvoju.

Konvencija o pravima djeteta međunarodni je dokument koji je usvojen 20. studenog 1989. godine. Potreba za isticanjem posebnih prava djeteta za njegovu zaštitu proizlazi iz činjenice da su djeca tjelesno i psihički nezrela. Temelj konvencije leži upravo u toj činjenici. Članci konvencije kategoriziraju se prema vrsti prava na koje se odnose, a to su: prava preživljavanja, razvojna prava, zaštitna prava i prava sudjelovanja. Djeca s teškoćama u razvoju dodatno su zaštićena *Konvencijom UN – a o pravima osoba s invaliditetom* (2007). Svrha Konvencije je promicanje, zaštita i ispunjavanje punog i ravnopravnog uživanja svih ljudskih prava i temeljnih sloboda svih osoba s invaliditetom i promicanje poštivanja njihovog urođenog dostojanstva (*Konvencija o pravima osoba s invaliditetom*, članak 1.). Svako razlikovanje, isključivanje ili ograničavanje na osnovi invaliditeta koje ima svrhu ili učinak sprečavanja ili poništavanja priznavanja ili korištenje svih ljudskih prava i temeljnih sloboda na socijalnom, kulturnom, društvenom ili bilo kojem drugom području, označava diskriminaciju na osnovi invaliditeta.

3 SOCIJALIZACIJA

Temelj zdravog društvenog razvoja krije se u socijalizaciji. Socijalizacija se definira u najširem smislu kao proces kojim ljudi stječu stavove i vrijednosti određene kulture i uče ponašanja koja se smatraju prikladnim za pojedinca, člana jednog određenog društva, (Hrvatska enciklopedija, 2021) odnosno to je termin koji označava osposobljavanje pojedinca za život u društvenoj zajednici. Prema tome to je „sredstvo kojim se postiže socijalni i kulturni kontinuitet“ (Child Socialization, 2021). Iako postoji mnogo oblika socijalizacije, dvije su posebno važne za djecu: primarna i sekundarna socijalizacija. U primarnu socijalizaciju možemo svrstati prihvaćanje i učenje skupa normi i vrijednosti oformljenih tijekom procesa socijalizacije. Na primarnu socijalizaciju uglavnom utječu obitelj i prijatelji. Sekundarna socijalizacija započinje u kasnijim godinama uglavnom putem obrazovanja i vršnjačkih skupina. Tu pripadaju obrasci ponašanja stečeni izvan kuće. Jedno od ključnih razdoblja razvoja socijalnih kompetencija je predškolska dob. Williamson i Dorman (2002) prema Katz i McClellan (1997) naglašavaju sljedeće načine učenja i uvježbavanja socijalne kompetencije: poticanje djeteta da razvije vještine u socijalnim, emocionalnim i kognitivnim područjima te omogućavanje djetetu vrijeme boravka s drugom djecom. S obzirom da djeca najbolje uče promatrajući i istražujući, naglasak stavljaju na interakciju djece različite dobi i ponašanja u svrhu učenja i uvježbavanja socijalnih kompetencija. Djetetova iskustva tijekom prvih pet godina života stvaraju temelje svih budućih socijalnih odnosa. Temelj ovdje postavljaju obzirni, strpljivi roditelji, odgojitelji i šira zajednica (Katz i McClellan, 1997). Kako bi pomogli u socijalizaciji djeci s teškoćama u razvoju, potrebno je uključiti ih u sustav predškolskog odgoja. U predškolskoj ustanovi u kojoj djeca s teškoćama u razvoju i djeca urednog razvoja zajedno provode vrijeme, uče i napreduju, što zovemo inkluzijom, pružena im je jednaka mogućnost pri shvaćanju osnovnih vrednota te razvoju svih svojih sposobnosti. U inkluzivnim grupama predškolske ustanove roditelji, odgojitelji i stručna služba promiču vjeru u činjenicu da je među djecom više sličnosti nego razlika, ne gledajući na njihove mogućnosti i sposobnosti. Inkluzija podrazumijeva shvaćanje djeteta kao dio obitelji i društva te da će djeca najbolje učiti jedni od drugih u okruženju koje poštuje njihove potrebe i omogućuje individualni rad. Inkluzivni predškolski programi pružaju priliku djeci da promatraju i imitiraju te da na taj način razviju određene sposobnosti i odnose. Biti član grupe vršnjaka djeci je vrlo važno, no i ima svoje prednosti jer djeca imaju modele za socijalizaciju i primjereno ponašanje (Daniels i Stafford, 2003). U inkluzivnoj sredini djeca svakodnevno mogu ulaziti u socijalne interakcije s djecom urednog

razvoja. Daniels i Staforrd (2003) govore o prilikama gdje djeca s teškoćama pomažu djeci urednog razvoja. Naprimjer, dijete s teškoćama može imati izuzetnu sposobnost u slaganju slagalica stoga im treba pružiti mogućnost da pomognu djeci koja nemaju veliku sposobnost u tom području. Nadalje, autori navode različite načine grupiranja djece u inkluzivnim vrtićima, a sve u svrhu poticanja socijalnih interakcija. U grupama od po dvoje, troje ili više djece stvaraju se prilike za dogovore i suradnju, zajedno se planira, dijeli, istražuje i eksperimentira. Termin djeca – partneri odnosi se na suradnju dvoje djece koji zahtjeva obostran trud i rad. Individualna uputa je način u kojoj jedna osoba vodi aktivnost druge. Naposljetku, potrebno je dijete okružiti s pregršt materijala kako bi kroz iskustvo učilo samostalno jer na taj način stječe neovisnost. U takvoj inkluzivnoj sredini, odgojitelj je prvi koji će djetetu stvoriti okolinu u kojoj će ono socijalno i emocionalno rasti. Emocionalna podrška djetetu će pružiti osjećaj prihvaćenosti i sigurnosti, priznavanjem djetetovih emocija te i imenovanjem osjećaja riječima pomažemo u razvoju socio – emocionalnih kompetencija.

3.1 SOCIJALIZACIJA KOD DJECE UREDNOG RAZVOJA

Socijalno kompetentno dijete je ono dijete koje se upušta u kvalitetne interakcije i aktivnosti s odraslim osobama i vršnjacima te kroz takve interakcije unapređuje osobnu kompetenciju (Waters i Sroufe, 1983., prema Katz i McClellan, 1997.). Sposobnost snalaženja pojedinca u okruženju, gdje on prihvaća vlastite osjećaje koje primjenjuje u interakciji s drugima, uvažavajući njihove osjećaje i potrebe, nazivamo socijalnom kompetencijom. Djeca se već od najranije dobi razlikuju po svojim karakteristikama, interesima, potrebama i osobnosti. Stoga roditelji, odgojitelji i ostali stručnjaci moraju uzeti u obzir te različitosti te po svojim mogućnostima i vještinama djelovati kako bi pomogli djetetu u izražavanju svoje individualnosti. (Katz i McClellan, 1997). Katz i McClellan (1997) navode stidljivost, nisku razinu interakcije, agresivnost i usamljenost kao uobičajene probleme socijalizacije. Česti uzroci tih problema kriju se u nedovoljnoj kontroli emocija, manjku znanja i umijeća, jezičnoj nespremnosti i slično. Upravo zbog toga odgojitelji trebaju poznavati razvojne stupnjeve djeteta kako bi uvidjeli razliku između normalne pojave i neke teškoće. Katz i McClellan (1997) navode sastavnice socijalne kompetencije: regulacija emocija, socijalna znanja i socijalno razumijevanje, socijalna umijeća i socijalne dispozicije. Regulacija emocija znači da se dijete urednog razvoja može uspješno nositi s pozitivnim i negativnim emocijama kako bi riješio neki sukob, da uviđa razliku između dobrog i lošeg ponašanja. Ovdje možemo

spomenuti i odgodu ispunjenja svojih želja kako bi mogao sudjelovati u određenoj aktivnosti. Socijalna znanja i socijalno razumijevanje obuhvaćaju poznavanje normi i pravila društva kojemu pojedinac pripada, poznavanje jezika i suradnju s drugom djecom. Socijalna umijeća uključuju način pristupanja drugoj djeci. Naposljetku, u socijalne dispozicije možemo uvrstiti trajne navike i načine reagiranja u različitim vrstama situacija. Ovdje možemo smjestiti ljubaznost i velikodušnosti, zatim ne tako poželjne dispozicije kao što su svadljivost i šefovanje te potom urođene dispozicije, naprimjer, dispoziciju za učenje i znatiželju. Zatim dolazimo do njegovanja razvoja socijalnih vještina kroz nekoliko strategija: učenje po modelu koje ističe da pozitivno ponašanje djeteta u kombinaciji s riječima je najdjelotvornije učenje (Kostelnik, 1997., prema Daniel i Stafford, 2003), postavljanje jasnih, konkretnih i jednostavnih pravila izraženih pozitivno i s pruženim objašnjenjem, logične i odgovarajuće posljedice ponašanja, izbor pri odabiru igara, manje grupe koje omogućuju više međusobne interakcije, soba puna interaktivnih materijala, suradničke aktivnosti i vršnjaci kao modeli, razumijevanje individualnih razlika, pruženo vrijeme za plan i izvedbu interaktivne igre te prostor koji će raznim centrima aktivnosti potaknuti istraživanje i socijalnu interakciju (Daniels i Stafford, 2003).

Kvalitetno fizičko, materijalno okruženje također može imati veliki utjecaj na dječju socijalnu kompetenciju. Katz i McClellan (1997) opisuju načine na koje opći društveni sustav odgojne skupine može utjecati na socijalizaciju. Autorice navode: „Kad djeca doživljavaju svoju grupu kao stabilnu i duboko skrbnu zajednicu, nesagledive su posljedice po njihov socijalni razvoj i opću dobrobit“ (Katz i McClellan, 1997, 53. str). Nadalje, navode sljedeće čimbenike koji utječu na život odgojne zajednice:

- Način na koji je fizičko okružje ustrojeno i očuvano,
- Važnost intencionalnosti kojom odgojiteljice osiguravaju i raspoređuju vrijeme za socijalnu interakciju,
- Važnost igre kao važnog konteksta socijalnog razvoja,
- Važnost smislenih grupnih aktivnosti u kojima djeca razvijaju umijeća i dispozicije za intencionalnije istraživanje svijeta oko njih (Katz i McClellan, 1997)

Autorice spominju Reggio Emilia vrtiće zbog njihovih uvjerenja da je okružje jedan od odgajatelja te tako naglašavaju element „okružje kao odgajatelj“. Postoje najmanje dva načina utjecaja okruženja na socijalne interakcije djece, a to su: stimulacija emocionalnih i estetskih reakcija i prikaz mogućih socijalnih interakcija (Olds i Olds, 1989., prema Katz i McClellan,

1997.). Sljedeći način na koji fizičko okruženje može poticati socijalni razvoj je raspon mogućih aktivnosti odnosno raspored opreme i materijala. Nadalje, Katz i McClellan (1997) stavljaju naglasak na raspored prostora za interakciju velikih grupa djece kao i kutke za interakciju malih grupa. U termin emocionalno i estetsko ozračje pripada osoban i prijateljski prostor gdje djeca mogu vidjeti svoje radove i projekte koji će potaknuti međusobnu interakciju. Vrlo bitno je i vrijeme koje provode u navedenom prostoru, naime vrijeme je za današnju djecu najveća opasnost. Objašnjenje pronalazimo u činjenici da se danas vodi ubrzani ritam života koji onemogućuje djeci da provode dovoljno vremena skupa (Brofenbrenner, 1990., prema Katz i McClellan, 1997). Autorice Katz i McClellan (1997) navode vrijeme kao ključni element u poticanju socijalno – kognitivnog razvoja. Spominju Jean Piageta koji važnost pridaje kvalitetnom vremenu u kojem se djeca druže, igraju i socijaliziraju. Nakon toga dolazimo do važnosti ravnoteže između vremena provedenog u formalnim i neformalnim aktivnostima, a potom do omogućavanja djeci da odaberu vlastite aktivnosti. Prema autoricama djeca za vrijeme igre imaju kontrolu nad situacijom te sami određuju ritam igre. Igra je jedan od važnijih faktora za razvoj socijalnih kompetencija. Autorice objašnjavaju kako materijali koji zahtijevaju usklađenu i dogovorenu suradnju dvoje ili više djece izazivaju puno više složenih interakcija od drugih. Navode sljedeće igre u kojima je potrebna puno viša razina socijalnog razumijevanja i umijeća za sudjelovanje: igre zamišljanja, dramatizacije i složena suradnja. Igre zamišljanja djeci osiguravaju važan okvir za uvježbavanje socijalno – kognitivnih umijeća, igre dramatizacije zahtijevaju dobra umijeća jer djeca moraju integrirati dva ili više stajališta. Naposljetku, socijalna suradnja odnosi se na prilike za diskusiju i zajedničko rješavanje problema (Katz i McClellan, 1997). Autorice navode i rad na projektima u svrhu promocije socijalizacije. Djeca kroz projekte zajedno rade, istražuju, grade i izrađuju.

3.2 SOCIJALIZACIJA KOD DJECE S TEŠKOĆAMA U RAZVOJU

Brown i sur. (1999) navode kako nije dovoljno samo fizički uključiti djecu s teškoćama u razvoju u predškolsku ustanovu, nego je potrebno pružiti im priliku za svakodnevne socijalne interakcije sa svojim vršnjacima. Također spominju kako u većini slučajeva djeca s teškoćama uglavnom ostaju socijalno izolirana u društvu, ukoliko odgojitelji ne ulože posebno vrijeme i trud u poticanju socijalnih interakcija.

Predškolski odgoj djece s teškoćama provodi se u redovnim vrtićima. Skupine mogu biti redovne i posebne, po prilagođenom ili posebnom programu ili u posebnim ustanovama po prilagođenom i posebnom programu (Skočić Mihić, 2011). Odgoji obrazovanje bitan su faktor u socijalizaciji djece s teškoćama. Dijete u predškolskoj ustanovi raste i razvija se, gradi i osnažuje, uči i socijalizira. Kao i djetetu urednog razvoja, tako i djetetu s teškoćama, društvo i okolina donose puno pozitivnih učinaka. Kroz igru djeca provode vrijeme zajedno te na taj način uče prihvaćati jedni druge, razvijaju empatiju i toleranciju, uče da „drugačije“ ne znači loše. Tome u prilog, nadovezuju se prednosti uključivanja djece s teškoćama u razvoju u redovne odgojno – obrazovne skupine koje u svom radu ističu autori Mikas i Roundi (2012):

- Prilike za socijalnu interakciju kroz učestala druženja s vršnjacima
- Pronalaženje „modela“ ponašanja
- Osobni rast, osnaživanje vlastitih potencijala i kompetencija
- Sukladno svojim mogućnostima, stvara se idealan prostor za razvoj pozitivne slike, učvršćivanje samopouzdanja te upuštanje u složenije društvene odnose

Navedeni autori također navode prednosti za djecu tipičnog razvoja:

- Osvješčivanje i poštivanje različitosti, što dovodi do direktnog pozitivnog učinka na socijalizaciju
- Razvijanje empatije, razumijevanja, prihvaćanja i shvaćanja teškoća
- Prilika za suradnju koja dovodi do razvoja samopoštovanja, pozitivne slike o sebi te osobne odgovornosti

Negativnu stranu pronalazimo u preprekama uključivanja djece s teškoćama u razvoju u inkluzivni sustav predškolskog odgoja i obrazovanja. Skočić Mihić (2011) navodi neadekvatno osposobljene odgojitelje i financijske prepreke, a na to Leutar i Buljevac (2020) nadovezuju diskriminatorne stavove odgojitelja i/ili roditelja djece bez teškoća, diskriminatorne stavove stručnjaka o djeci s teškoćama u razvoju, neosvijestjenost zajednice odnosno manjak poštovanja pravnih izvora kojima se jamči inkluzivno obrazovanje.

Kroz predškolski sustav isprepliću se pojmovi segregacija, integracija i inkluzija koje je potrebno objasniti. Pojam segregacije veže se uz isključivanje djece iz sustava, odnosno obrazovanja u posebno odgojno – obrazovnim skupinama. To znači da su djeca s teškoćama u razvoju odvojena iz društvene sredine. Takav način rada ima svoje prednosti i nedostatke no zbog inertnosti djeteta u izdvojenim skupinama, danas se na takav pristup gleda kao na

posljednju potrebu. Prednosti ovakvog pristupa pronalazimo u programima koji su u potpunosti prilagođeni jer su skupine organizirane s obzirom na sličnosti teškoća. Nedostatke segregacijskog sustava pronalazimo upravo u socijalizaciji, odnosno u manjku društvenih kontakata s djecom urednog razvoja. U sredini u kojoj se dijete pretjerano oslanja na pomoć i podršku izvana dolazi do gubitka socijalne motivacije, truda i doprinosa (Mikas i Roundi, 2012). Nadalje, isti autori objašnjavaju i integraciju ili integrirano obrazovanje. Ovdje sustav funkcionira na način da su djeca s teškoćama u razvoju smještena u predškolsku ustanovu zajedno s djecom urednog razvoja. Dijete se na taj način „prilagođava“ aktivnostima. Integracija može biti i djelomična, gdje dijete dio vremena provodi u aktivnostima s djecom urednog razvoja, dok drugi dio vremena provodi u specijalističko - rehabilitacijskim programima usklađenima s njegovim individualnim mogućnostima i potrebama. Treći pojam, inkluzija, najviše povezuje djecu s teškoćama i djecu urednog razvoja. Dok se integracija odnosi na fizičku prisutnost, inkluzija uvažava djecu s teškoćama kao ravnopravne članove predškolske ustanove unutar koje im je pružen individualni pristup i pomoć. Inkluzija podrazumijeva uvažavanje različitih razvojnih mogućnosti, potreba i sposobnosti, sve u svrhu aktivnog uključivanja djeteta u društvenu sredinu. Autori veliku važnost pridaju i djetetovoj socijalnoj afirmaciji koja će najviše ovisiti o djetetovim razvojnim specifičnostima i motivaciji za socijalizaciju s drugima. Motivacija za socijalnim odnosima može biti urušena ukoliko je dijete u ranijim socijalnim iskustvima osjetilo frustraciju, neprihvatanje, ukoliko je razvilo negativne emocije i bolno se povuklo.

Mikas i Roundi (2012) navode kako bi za cjelokupni proces inkluzije djeteta s teškoćama u razvoju u redoviti program predškolske ustanove bilo potrebno zadovoljiti nekoliko bitnih uvjeta: stvoriti atmosferu kojoj će se dijete osjećati prihvaćeno i ugodno, kreirati okruženje u kojem će osjetiti sigurnost i vršnjačku suradnju, kreirati prilike za razvijanje novih vještina, inspirirati ga različitim materijalima i poticajima te mu osigurati vrijeme i prostor u kojem će rasti kroz individualizirani pristup.

4 OKOLINA KAO ČIMBENIK SOCIJALIZACIJE

Proces socijalizacije počinje prvog dana djetetova života. Neophodan faktor te temelj socijalizacije leži upravo u obitelji. Damjanić (2018) prema Imširagić (2009) navodi kako roditelji zastupaju 70% odgojne uloge u procesu socijalizacije dok vrtić preuzima ostalih 30%.

Za djetetovo prvo socijalno uključivanje zaduženi su roditelji. Privrženost roditeljima važna je za daljnji razvoj socijalne kompetencije. Bitnu potrebu koju roditelji moraju zadovoljiti jest potreba za ljubavlju i sigurnošću. Dijete će u takvoj okolini uspješno rješavati stresne i zahtjevne situacije (Jurčević Lozančić, 2017). Autorica naglasak stavlja na roditelje kao modele ponašanja i izražavanja emocija te govori o međuovisnosti izražavanja djetetovih emocija i na to primjerenih odgovora roditelja. Nadalje, opisuje obitelj kao vitalnu stanicu društva. Značenje toga krije se u uključenosti obitelji u život društvene zajednice. Stoga ju tumači kao kompleksan pojam koji donosi roditeljsku brigu, postupke, aktivnosti i odgojni stil koji uvelike utječe na cijeli proces uključenosti. U usporedbi s drugim roditeljskim odgojnim stilovima, autoritativni roditeljski stil je najpoželjniji odgojni stil. Autoritativni roditelji imaju jasna očekivanja od djece, pravilno postavljene granice te su vrlo topli (Jurčević Lozančić, 2017). Djeca autoritativnih roditelja imaju razvijene socijalne vještine, znaju regulirati svoje emocije i ponašanje, posjeduju pozitivnu sliku o sebi te zbog toga lakše ulaze u interakciju s drugom djecom i razvijaju prijateljstva (Klarin, 2006).

Yiven i sur. (2007) prema Bulić, Joković Oreb i Nikolić (2012) navode kako je rođenje djeteta s teškoćama stresan događaj u kojem dolazi do različitih emocionalnih reakcija. Dijete s teškoćama zahtjeva više fizičke prisutnosti roditelja, oduzima više vremena te psihički opterećuje obitelj. Trajna briga majke tada postaje njega, zbrinjavanje, liječnički posjeti te razni tretmani. U tome trenutku majka se može osjećati bespomoćno i nekompetentno. Osim majke, očevi su često pod pritiskom okoline koja im nameće ulogu hranitelja obitelji. Tada dolazi do teškog prihvatanja djeteta (Hinze, 1992, prema Leutar i sur., 2008). Hinze (1992), prema Leutar i sur. (2008) navodi da pozitivan odnos očeva prema djetetu s teškoćama podrazumijeva osoban i topao odnos uz podršku, pomoć i suodgovornost.

Uloga djeteta s teškoćama u razvoju u obiteljskoj zajednici i sposobnost prilagodbe roditelja novoj situaciji usko je povezano. Poznate su nam tri moguće uloge djeteta. Prema Leutar i sur. (2008) prva situacija je prezaštićeno dijete gdje je pozornost cijele obitelji usmjerena na dijete te zbog toga dolazi do pretjerane emocionalne povezanosti s roditeljima. U drugoj situaciji

dijete je stvorilo pretjeranu emocionalnu povezanost s jednim roditeljem, najčešće majkom. Tada taj roditelj preuzima većinu briga o djetetu i zapostavlja ostale članove obitelji. Zadnja situacija odnosi se na osjećaj krivnje roditelja koji odvaja dijete od ostalih članova obitelji.

Postoje različite vrste formalne i neformalne podrške koje pozitivno utječu na članove obitelji. Članovi formalne podrške su učitelji, odgojitelji, edukacijski rehabilitatori, logopedi te lokalne vlasti preko pruženih usluga i programa. Neformalnu podršku čine članovi obitelji, prijatelji, susjedi te drugi roditelja čija djeca imaju teškoće u razvoju (Milić Babić i sur., 2017, prema Buljevac, 2019). Veliku ulogu i podršku djetetu te roditeljima djece s teškoćama u razvoju nose bake i djedovi. Upravo su djedovi i bake prvi kojima se roditelji obraćaju za pomoć. Poznato nam je kako bake i djedovi pružaju osjećaj sigurnosti, osjećaj ljubavi te istovremeno osiguravaju roditeljima vrijeme za odmor i korisne informacije o djetetu (Buljevac, 2019). Za svakodnevno funkcioniranje odrasle osobe, ujedno i za psihosocijalni razvoj djeteta vrlo je bitna socijalna podrška. Postoji nekoliko vrsta socijalne podrške: podrška samopoštovanju koja se odnosi na emocionalnu podršku, informacijska podrška koja se odnosi na informiranje i savjete, podrška druženjem uključuje provođenje aktivnosti slobodnog vremena i instrumentalna podrška koja se odnosi na rješavanje izazova kroz praktičnu pomoć (Cohen i Wills, 1985, prema Buljevac, 2019).

Nakon roditelja, baka i djedova, dolazimo do druge djece odnosno vršnjaka. Poznato je kako djeca najbolje uče čineći te „jedni od drugih“. Prihvatanjem u društvu, dijete stvara pozitivnu sliku o sebi, jača samopouzdanje, osjeća se voljeno, sigurno te ulazi u interakciju s drugom djecom. Prema Jurčević Lozančić (2017) djeca kroz igru i prihvaćenost rade na socijalizaciji. Djeci kojoj je pružena prilika za socijalnu interakciju u ranoj dobi, lakše se prilagođavaju drugoj djeci te nisu pod velikim stresom. Upravo tako se stvaraju prva prijateljstva, kroz igru, dijeljenje, interakciju i pružanje emocionalne potpore. Ukoliko se djetetu omogući takvo okruženje, stvorit će mu se mogućnost za učenje i prolaženje kroz iskustva koja nije moglo iskusiti u obiteljskom domu. (Klarin, 2006)

Neovisno o teškoćama koje dijete ima ili nema, roditelji, vrtići, vršnjaci i šira zajednica imaju veliku ulogu u njegovu životu. Kako bi dijete raslo i razvijalo se potrebna mu je čvrsta, sigurna i podržavajuća okolina. Za kvalitetan razvoj djetetova života potrebno je prepoznati djetetove sposobnosti, kompetencije, snage i interese te graditi i jačati njegovo samopouzdanje. Onog trenutka kada dijete osjeti sigurnost i potporu, tada mu se otvaraju putevi prema ostvarenju punog potencijala.

Daniels i Stafford (2003) stavljaju naglasak na poticanje socijalne interakcije djece s teškoćama u razvoju i djece urednog razvoja. Nadalje, navode odgojitelje kao aktivne sudionike u tom procesu. Ističu nestrukturirane grupne aktivnosti koje potiču socijalizaciju među djecom. Također, konstatiraju značajke grupne socijalizacije:

1. Predstavljaju sustavni proces poticanja socijalne interakcije
2. Poučavaju djecu socijalnom ponašanju u različitim okolnostima
3. Grade kontekst za grupnu diskusiju o individualnim razlikama i značaju prijateljstva

Odgojitelj je svakako prvi i osnovni čimbenik u kontekstu dječjeg vrtića koji će djetetu pomoću u socio – emocionalnom razvoju. On/ona će stvoriti sredinu u kojoj će se dijete s teškoćama osjećati sigurno. Za to je potrebno pružiti kvalitetnu emocionalnu podršku, koja obuhvaća poštovanje, prihvaćanje, toplinu i suosjećanje. To može pružiti jedino empatičan, suosjećajan i topao odgojitelj. Odgojitelj koji će prihvatiti dijete s teškoćama kao jedinstvenu osobnost, bez obzira na njegove sposobnosti, stvorit će bliski odnos u kojemu će dijete kvalitetno odrastati. (Daniel i sur, 2003)

„Socijalizacija djeteta s teškoćama u razvoju unutar vrtićkog konteksta složen je razvojni zadatak koji se nalazi pred odgojiteljem i ostalim stručnim djelatnicima ustanove. U skladu s time, razvoj vršnjačkih odnosa, kao jednog od najvažnijih indikatora djetetove emocionalne zrelosti i socijalizacije, treba imati bazičnu poziciju u strukturi kurikuluma dječjeg vrtića. Intervencijski programi koji imaju za cilj poticanje razvoja socijalne kompetencije imaju posebnu razvojnu važnost i stoga im pripada središnje mjesto među planiranim aktivnostima. S obzirom na činjenicu da su djeca s posebnim potrebama rjeđe u interakciji s ostalom djecom u odnosu na djecu bez razvojnih teškoća (i stoga manje prihvaćena od strane grupe), nameće se potreba uvođenja dodatnih pedagoških aktivnosti sa jasnom svrhom njihove grupne afirmacije“ (Mikas, 2012; 211. str.). Kako bi odgojitelj pomogao djetetu s teškoćama, u socijalnom razvoju može koristiti različite pedagoške metode (Daniels i Stafford, 2003):

- Osigurati mu sigurno mjesto za promatranje ostale djece u skupini
- Stvoriti ustaljene, predvidive rutine kako bi se dijete osjećalo sigurnije
- Poticati djecu na sudjelovanje i zajednički angažman
- Služiti se pozitivnim potkrepljenjima kao što su dodir ruke ili osmijeh
- Usmjeriti se na trud a ne na ishod i rezultat, priznavati uloženi trud i motivaciju za uključivanje u aktivnosti

5 POTICANJE SOCIJALNOG RAZVOJA DJECE S TEŠKOĆAMA U RAZVOJU U KONTEKSTU DJEČJEG VRTIĆA

Poticanje socijalnog razvoja povezano je s razvojem socijalne kompetencije. U termin socijalna kompetencija pripada način na koji dijete koristi socijalne vještine u odnosu na druge (Jurčević Lozančić, 2017). „Pri tome socijalne vještine uključuju različita ponašanja - interpersonalna ponašanja, na zadatak usmjerena ponašanja i prema sebi umjerena ponašanja. Dakle, socijalne vještine su specifična ponašanja koja pojedinac očituje u i specifičnim socijalnim situacijama.“ (Žižak, 2003.; 108. str) Nadalje, prema istoj autorici, socijalne vještine dijelimo u tri skupine: akademske vještine koje se odnose na vještine pisanja, čitanja i razumijevanje, vještine korištenja tehnologije i dobivenih informacija, osobne vještine koje se odnose na vještine govorenja i pisanja i građanske vještine koje se odnose na rješavanje skoba, pregovaranja uvažavanja različitosti.

Ukoliko je dijete usvojilo prosocijalna ponašanja kao što su dijeljenje, surađivanje i međusobno pomaganje, možemo reći da je savladalo određene socijalne vještine te naučilo o pozitivnim odnosima. Eric Erikson, razvojni teoretičar, naglašava tri neophodna stupnja psihosocijalnog razvoja u predškolskom razdoblju: razvijanje osjećaja povjerenja, razvijanje osjećaja samostalnosti i razvijanje osjećaja za inicijativu (Daniels i Stafford, 2003., prema Cook, Tessier i Klein, 1996.).

Odgojitelj u instituciji predškolskog odgoja, jedan je od ključnih čimbenika u socijalizaciji djeteta. Prvenstveno je potrebno poznavati razvojne specifičnosti djece te im pružiti kvalitetnu i podržavajuću okolinu. Znanje, stav, pristup i spremnost odgojitelja na rad s djecom s teškoćama bitni su elementi u odgoju i obrazovanju te samoj socijalizaciji. Naime, dodatan trud i rad uloženi u uključivanje djeteta s teškoćama u svakodnevne aktivnosti predškolske ustanove, djetetu uvelike znači. Osim već navedenih prednosti za djecu s teškoćama u razvoju, dolazimo i do prednosti za odgojitelje. Autori Mikas i Roundi (2012) ističu kako prisustvo djeteta s teškoćama u odgojnoj skupini obogaćuje iskustvo i kreativnost odgojitelja u pronalaženju novih i drugačijih metoda i strategija u radu. Također, dolazi do veće potrebe za dodatnom stručnom edukacijom te suradnjom i partnerstvom sa ostalom stručnom službom. Empatičan odgojitelj koji prihvaća, poštuje i razumije dijete stvoriti će pozitivan odnos s djetetom u kojem će dijete dalje rasti. Biti empatičan znači truditi se razumjeti i uvažiti svaki djetetov osjećaj. Zatim, prihvatiti dijete sa svim svojim mogućnostima, potrebama, interesima, kompetencijama

i karakteristikama. Daniels i Stafford (2003) spominju nekoliko prirodnih strategija poučavanja pomoću kojih djeca motivirano sudjeluju u nekoj aktivnosti ili događaju. Učenje po modelu jedna je od strategija u kojoj odrasla osoba nudi djetetu potreban pojam kojeg dijete zanima. Zatim proširivanjem iskustva dodaje informacije na ono što dijete već zna, radi ili govori. Vrlo bitna prirodna strategija poučavanja je promatranje djece u kojoj odgojitelj izabire poticaje i materijale na temelju dječjih interesa. Zatim strategija pod nazivom slučajne poučne epizode gdje će odgojitelj potaknuti dijete na učenje tijekom događaja koji se javio prirodno. Scaffolding ili metoda nadograđivanja i povezivanja je strategija povezivanja onoga što dijete već može i onoga što ne može na način da mu pruži potreban model odnosno poticaj.

Djetetove prve interakcije u predškolskoj ustanovi uglavnom se odvijaju kroz igru. Poznato nam je kako dijete prvo istražuje sebe i svijet oko sebe, igra se i promatra sam, zatim postepeno ulazi u interakciju s drugom djecom. Prvo se odvija paralelna igra u kojoj se dijete igra pored drugog djeteta, ubrzo ulazi u interakciju te nedugo potom započinje igra u društvu. S obzirom da se djeca s teškoćama teže socijalno adaptiraju u društvo, potrebno im je pružiti široki spektar mogućnosti i prilika te sredinu koja će ga prihvaćati i podržavati. Hrvatski Nacionalni kurikulum za rani i predškolski odgoj i obrazovanje (2015) nalaže kako svaka odgojno obrazovna ustanova u Republici Hrvatskoj ima obavezu osigurati adekvatne uvjete za rad s djecom s teškoćama u razvoju. Tome u prilog ide i odredba koja nalaže da svako dijete s teškoćama ima pravo na individualizirani kurikulum: „kao što ne postoji univerzalno dijete, ne postoji ni univerzalno djetinjstvo.“ (Hrvatski Nacionalni kurikulum za rani i predškolski odgoj i obrazovanje (2015), 4.str). Ovdje se dodatno ističe važnost individualiziranog pristupa odgoju i obrazovanju, odnosno djetetu. Bitnu ulogu nosi odgojitelj kojemu, prema Nacionalnom kurikulumu, profesionalni razvoj treba rezultirati promjenama u uvjerenjima i djelovanju, a ne samo u pomacima u znanju. Odgojitelji, uz roditelje, najviše skrbe o djetetu i njegovoj kvaliteti života. Kako bi to postigli, odgojitelj mora osigurati kvalitetnu komunikaciju između odgojno – obrazovne ustanove i obitelji djeteta. Prema Nacionalnom kurikulumu, međusobna, kvalitetna, otvorena i podržavajuća komunikacija dovodi do primjerenih odgovora na individualne i razvojne potrebe djeteta. Prema tome vrlo je bitno da takav kvalitetno organiziran vrtić zajedno s roditeljima, skrbnicima i članovima obitelji, donosi odluke vezane uz razvoj, učenje i socijalni život djece.

Kada govorimo o kompetencijama odgojitelja za rad s djecom s posebnim potrebama govorimo o (Bouillet, 2010):

- Razumijevanju socijalnog i emocionalnog razvoja djece kao i individualnih razlika u procesu učenja
- Poznavanju tehnika kvalitetnog vođenja odgojne skupine
- Posjedovanju komunikacijskih vještina kako bi se mogao ostvariti adekvatan odnos s djetetom, ali i kvalitetna suradnja s roditeljima, obitelji i drugim stručnjacima
- Poznavanju učinkovitih tehnika podučavanja
- Poznavanju specifičnosti pojedinih teškoća u razvoju i drugih teškoća socijalne integracije djece
- Sposobnosti identifikacije teškoća u razvoju i drugih posebnih potreba
- Poznavanju didaktičko – metodičkog pristupa i planiranja prilagođenog kurikulumu
- Poznavanju dostupnih didaktičko – metodičkih metoda, sredstva i pomagala (uključujući informatičku tehnologiju)
- Poznavanju savjetodavnih tehnika rada
- Posjedovanju praktičnog iskustva u odgoju i obrazovanju djece s teškoćama u razvoju
- Spremnosti na timski rad, suradnju i cjeloživotno obrazovanje

Potrebno je staviti naglasak na jednu od ključnih kompetencija odgojitelja u radu s djecom s teškoćama, a to je potpuno razumijevanje, prihvaćanje i primjena inkluzivnog pristupa. Temeljni faktori tog uspjeha nalaze se u kvalitetnoj suradnji i partnerstvu s obiteljima i stručnjacima. Nadalje, vrlo je bitno da odgojitelji usklade kurikulum s individualnim potrebama djece i aktivno sudjeluju u procjeni posebnih potreba djece (Bouillet, 2011).

6 ADHD I SOCIJALNA INTEGRACIJA

Poremećaj pozornosti s hiperaktivnošću – ADHD (od eng. Attention Deficit Hyperactivity Disorder) je kognitivni i bihevioralni poremećaj kojeg karakteriziraju hiperaktivnost, impulzivnost i nedostatak pozornosti (Jensen, 2003). Prema DSM – V priručniku, tri su skupine simptoma: nepažnja, hiperaktivnost i impulzivnost. Nepažljiva djeca ne obraćaju pažnju na detalje, imaju manjak pažnje u svakodnevnim aktivnostima ili za vrijeme igre, teško organizirano rješavaju zadatke ili aktivnosti, gube stvari, ne uključuju se u zadatke koji iziskuju dulji i veći napor i slično. Nadalje, hiperaktivnost karakterizira psihomotorni nemir, često ustajanje sa stolca, trčanje i penjanje, često glasna igra i pretjerana pričljivost. Impulzivna djeca

izgovaraju odgovore i prije postavljenog pitanja, ne mogu čekati red, često prekidaju druge te su nestrpljiva (DSM – V, 2013).

Termin socijalna integracija objašnjava se kao proces povezivanja i ujedinjavanja pojedinca i skupine u usklađenu sredinu gdje se prihvaćaju društvene norme i standardi ponašanja zbog kojih se pojedinac osjeća prihvaćeno (Hrvatska enciklopedija, 2021). Kvalitetna socijalna integracija upravo je ono što je potrebno djeci s poremećajem pozornosti s hiperaktivnosti, dalje ADHD – om. Sindrom se očituje u nedostatku samoregulacije u emocionalnom, kognitivnom, motoričkom i bihevioralnom području. Upravo zbog tog djeca s ADHD – om imaju teškoća u organizaciji misli, logičnom zaključivanju i kontroliranju emocija. „S obzirom da izvršne funkcije osiguravaju mehanizme samoregulacije, nerazvijenost ovog sustava očituje se kroz iskazivanje emocionalne i bihevioralne impulzivnosti, što ima izrazit utjecaj na socijalno funkcioniranje ove djece“ (Barkley, 2006., prema Bartolac, 2013).

Već spomenuta činjenica kako je vršnjačka prihvaćenost važan segment u kvalitetnom razvoju djeteta, vrlo je bitna i djetetu s ADHD – om. Razlog teškoća socijalizacije djeteta s ADHD – om leži u manjku socijalnih vještina. Socijalne vještine poput dogovaranja, dijeljenja te međusobno poštivanje sugovornika često su djeci s ADHD – om problem odnosno deficit. No, prema Bartolac (2013) ponekad djeca usvoje navedene socijalne vještine, ali su neučinkoviti u provođenju istih. Stoga djeca često budu socijalno izolirana, neprihvaćena te se fizički se obračunavaju s vršnjacima (Velki i Romstein, 2016).

U svrhu promicanja socijalnih interakcije djece s ADHD – om s djecom urednog razvoja i okolinom, roditelj moraju znati i učiniti sljedeće: biti strpljivi te podučavati dijete vrstama ponašanja, ignorirati nepoželjna ponašanja, biti svjesni svojih reakcija te koliko to ima učinak na dijete, pružiti mu ohrabrenje i raditi na njegovu samopouzdanju. Nadalje, roditelje je potrebno educirati na koji način pomoći djetetu u stjecanju prijatelja. To mogu učiniti tako što će omogućiti djetetu druženje s drugom djecom u svojoj kući, vježbanjem socijalnih vještina kroz simuliranje različitih situacija, omogućiti mu pohađanje slobodnih aktivnosti po izboru te pritom paziti da nisu natjecateljskog tipa, te poticati dijete na druženje s djecom koji će mu biti primjer socijalno prihvatljivog ponašanja (Rajić i Hudrović, 2017).

7 PROJEKT „RINGIŠPIL“

Udruga roditelja djece i osoba s invaliditetom „Mali princ“ osnovana je 24.2.2007. godine. Temeljni ciljevi udruge su poboljšanje kvalitete života ciljane populacije, senzibiliziranje građana za osobe s invaliditetom te stvaranje uvjeta jednakih mogućnosti u lokalnoj zajednici. Udruga okuplja djecu s teškoćama u razvoju, osobe s invaliditetom i njihove roditelje, vodi evidenciju djece s teškoćama, organizirana razne društvene kulturne, zabavne i sportske aktivnosti te djeluje u korist osoba s invaliditetom. Članovi udruge prvenstveno su djeca s teškoćama u razvoju, roditelji djece s teškoćama u razvoju, osobe s invaliditetom, te djeca čiji su roditelji osobe s invaliditetom.

Udruga pokreće projekt „Ringišpil“ koji je financiran preko Ministarstva znanosti i obrazovanja. Cilj projekta je promicanje socijalne uključenosti i jednakopravnost djece s teškoćama u razvoju u odgojno – obrazovnim ustanovama. Projekt započinje 8.11.2021. te završava 31.8.2022. godine.

Udruga navodi sljedeće specifične ciljeve projekta:

- osnaživanje djece s teškoćama u razvoju za socijalno uključivanje s naglaskom na lakšu integraciju u odgojno-obrazovne ustanove kroz provođenje terapijskih aktivnosti,
- osiguravanje konkretnih sadržaja djeci s teškoćama u razvoju za primjenu usvojenih vještina i kompetencija te lakšu integraciju kroz edukativne izlete,
- senzibiliziranje djece u odgojno-obrazovnim ustanovama za prihvaćanje razlika i stvaranje tolerantnijeg okruženja za djecu s teškoćama u razvoju kroz provođenje edukativnih radionica,
- razvoj stručnih kompetencija odgojno-obrazovnih djelatnika za kvalitetniju intervenciju prilikom integracije djece s teškoćama u razvoju u sklopu stručne edukativne radionice,
- primjena svih pozitivnih vrijednosti usvojenih kroz provedbu projekta u praksi u sklopu završnog sportsko-zabavnog susreta,
- jače educiranje i senzibilizacija lokalne zajednice i šire javnosti za problematiku projekta kroz ciljane promotivne aktivnosti.

Zatim ističu ključne cjeline projekta:

- osnaživanje djece s teškoćama u razvoju kao priprema za socijalno uključivanje s naglaskom na olakšanu integraciju u odgojno-obrazovne ustanove,
- senzibilizacija i poticanje tolerantnog okruženja u odgojno-obrazovnim ustanovama kao ključan faktor za lakšu integraciju djece s teškoćama u razvoju,
- primjena stečenih znanja, vještina i pozitivnih vrijednosti u praksi te
- promotivne aktivnosti za jaču senzibilizaciju lokalne i šire zajednice za problematiku projekta.

Nakon toga dolazimo do aktivnosti koje se provode tijekom projekta:

- Terapeutske aktivnosti za osnaživanje djece s teškoćama u razvoju
- edukativni izleti – „Aquatika“ Karlovac, park prirode Lonjsko polje
- edukativna radionica za djecu u školi/vrtićima i obrazovne djelatnike
- promotivne aktivnosti
- sportsko-zabavni susret za primjenu usvojenih pozitivnih vrijednosti i socijalnog uključivanja u praksi.

Usljed novonastale pandemije COVID – 19, edukativne radionice su se provodile i na daljinu. U tu svrhu udruga je pripremila edukativni video snimak te aplikaciju „Zavrti ringišpil“.

Projekt želi potaknuti uključivanje i prihvaćanje djece s različitim razvojnim teškoćama u odgojno – obrazovne skupine kao i među vršnjake. Djeluje iz tri različita smjera:

1. Educirajući stručnjake
2. Educirajući roditelje djece urednog razvoja u vrtićkim i školskim skupinama
3. Educirajući djecu kroz vršnjačke interakcije

Radionice uvelike pomažu i roditeljima koji su imali priliku, uz podršku koordinadora, voditelja, stručne službe udruge, razmijeniti svoja iskustva, identificirat svoje roditeljske snage

i motivaciju. Projektom su željeli potaknuti da djeca, još od najranije dobi, razviju empatiju, nauče prihvaćati različitosti te osvijeste potrebe drugih. Stoga su održali edukativne radionice za djecu iz Dječjeg vrtića Ivanić – Grad, Dječjeg vrtića Križ, Dječjeg vrtića Proljeće Kloštar Ivanić i Dječjeg vrtića Roda. Ukupno je održano 15 radionica za 113 djece predškolskog uzrasta. U znak zahvalnosti za sudjelovanje na edukativnim radionicama, udruga je odlučila podijeliti didaktičke igračke dječjim vrtićima i osnovnoj školi.

7.1 PRIHVAĆANJE RAZLIČITOSTI KROZ IGRU

U sklopu projektnih aktivnosti s djecom se vodio razgovor o ljubavi, prijateljstvu i razlikama, radili su u timovima te učili jedni od drugih. Suradnjom i timskim radom odrađivali su zadane zadatke. Svaki član grupe imao je svoj zadatak, sve u svrhu razumijevanja različitosti, posjedovanja različitih sposobnosti, upotpunjavanja te pružanja pomoći u izvršavanju zadatka. Udruga se pobrinula i za održavanje predstave te su predstavili djeci lutke s invaliditetom koje su imale teškoće hoda, vida i sluha. Podijeljena u grupe djeca su raznim pričama i karakteristikama pružila lutkama osobnost. Pričom su željeli pokazati kako teškoća ne čini čovjeka, nego je samo jedan dio njega. Kroz davanje osobnosti lutkama s invaliditetom možemo saznati kakve igre i sportove djeca vole te djelovati u tom smjeru, naprimjer, pružiti priliku njihovom lokalnom sportskom klubu učenje osnova znakovnog jezika. U sklopu učenja kroz igru, djeca su sudjelovala u igri „DA/NE“ gdje je svako dijete imalo priliku odgovoriti za sebe te uvidjeti međusobne razlike koje nisu prepreka za prijateljstvo i igru. Zadatak se može proširiti na način da se djeci ponudi rad u paru s djetetom koji je imao drugačiji odgovor od njega, ponuditi im zajednički zadatak u kojemu će kroz kompromis i suradnju osmisliti način na koji mogu riješiti „problem“ te na taj način potvrditi da nas različitosti ne razdvajaju. Zatim su odigrali igru s velikim šarenim padobranom gdje su naučili ponešto o suradnji, emocijama, timskom radu i razlikama. Kroz igru šareni padobran djeca mogu osvijestiti svoje sličnosti i razlike. Odgojiteljica može započeti igru na način da kaže: „Volim vidjeti plave oči.“ Tada se pod padobran skupljaju sva djeca plavih očiju. Igra završava u trenutku kada se sva djeca skupe ispod padobran. Zatim se i djeci može pružiti prilika tako da navode što vole kod svojih prijatelja.

Sportsko – zabavni susret koji je ujedno bio i velika završnica projekta, igrom je ujedinio sve različitosti. Susret je okupio 252 djece, roditelja, volontera i partnera. Djeca su sudjelovala u raznim sportskim igrama, a bio im je osiguran i „mirni kutak“ te stanice za predah, odmor i

osvježenja. U igre je moguće uključiti roditelje, prijatelje, odgojitelje i sve zainteresirane kako bi djeca uvidjela da igra ne poznaje dobne ni karakterne različitosti. Susret je završen stihovima pjesme: „Ringišpil sa mnom ti okreni i krug prijateljstva sad pokreni. Zajedno možemo sve, baš sve, za igru ne smetaju razlike!“ Pjesma i ples su osmišljeni u svrhu približavanja pozitivnih vrijednosti i naučenih sadržaja.

8 ZAKLJUČAK

Kako kroz povijest tako i danas, proteže se potreba za kontinuiranim zalaganjem za prava i potreba djece s teškoćama u razvoju. Od spoznaje da je dijete ravnopravni član zajednice, ali i da je tjelesno i emocionalno nezrelo, dolazimo do potrebe za isticanjem posebnih prava djeteta za njegovu zaštitu. Temelj je postavljen u Konvenciji o pravima djeteta 1989. godine, zatim 2007. godine Konvencijom UN-a o pravima osoba s invaliditetom dolazimo do dodatne zaštite djece s teškoćama u razvoju. Svrha konvencije je promicanje i ispunjavanje punog i ravnopravnog uživanja svih ljudskih prava osoba s invaliditetom te poštivanje njihovog urođenog dostojanstva. S obzirom da se temelj zdravog društvenog života krije u socijalizaciji, potrebno je djetetu s teškoćama omogućiti okolinu koja ima obvezu promicanja socijalnih odnosa. Tu dolazimo do potrebe individualiziranog pristupa u odgoju i obrazovanju te inkluziji djece s teškoćama u razvoju u odgojno – obrazovnu ustanovu. Socijalizacija djece u dječjem vrtiću ponajprije se događa tijekom igre. Potrebno je pružiti djeci prilike u kojima će oni kroz socijalnu interakciju s drugom djecom, rasti i razvijati se.

Poticanje socijalnog razvoja primarno je vezano uz poticanje razvoja socijalnih kompetencija. Socijalno kompetentno dijete je ono dijete koje se nesmetano upušta u različite odnose i interakcije s odraslima i drugom djecom. Prvi i najbitniji faktor ovog procesa je obitelj. Roditelji su prvi modeli prihvatljivog socijalnog ponašanja. Autoritativan stil roditeljstva uvelike će pomoći u cijelom procesu jer će djeca tih roditelja znati vladati svojim emocijama i ponašanjem. Nadalje, vršnjaci, prihvaćenost i prijateljstva, kvalitetna su podloga u stvaranju pozitivne slike o sebi i u socio – emocionalnom napredovanju. Veliku ulogu imaju odgojitelji predškolske ustanove. Oni ostvaraju blizak i topao odnos s djecom te mu pružaju prilike i mogućnosti da ispune puni potencijal. To će postići odgojitelj s puno razumijevanja koji prihvaća dijete sa svim svojim karakteristikama, mogućnostima i potrebama. Vrlo je bitno naglasiti kako svaka odgojno – obrazovna ustanova ima obvezu osigurati adekvatne uvjete za

rad s djecom s teškoćama u razvoju. A kako ne postoji univerzalno dijete, tako ne postoji univerzalan pristup djetetu nego je potrebno spoznati djetetove mogućnosti, sposobnosti i potrebe te na temelju toga stvoriti individualizirani pristup. Prema tome, kvalitetno organizirani vrtić zajedno s roditeljima i širom zajednicom čini savršenu podršku svakom djetetu.

9 LITERATURA

1. Bartolac, A. (2013). *Socijalna obilježja svakodnevnog života djece i mladih s ADHD – om*. *Ljetopis socijalnog rada*, 20(2), 269 – 300.
2. Bouillet, D. (2011). *Kompetencije odgojitelja djece rane i predškolske dobi za inkluzivnu praksu*. Pedagogijska istraživanja
3. Bouillet, D. (2018). *S one strane inkluzije djece rane i predškolske dobi*. Zagreb: Ured UNICEF-a za Hrvatsku.
4. Bouillet, D. *Nevidljiva djeca - od prepoznavanja do inkluzije*, Zagreb: Ured UNICEF-a za Hrvatsku, 2014.
5. Brown, W.H., Odom, S.L., Li, S. Zercher, C. (1999). *Ecobehavioral Assessment in Early Childhood Programs: A Portrait of Preschool Inclusion*. *The Journal of Special Education*,
6. Bulić, D., Joković Oreb, I. i Nikolić, B. (2012). *Angažman majki djece s teškoćama u razvoju u aktivnostima svakodnevnog života*. *Hrvatska revija za rehabilitacijska istraživanja*, 48 (2), 1-12.
7. Buljevac, M. (2019). *Bake i djedovi djece s teškoćama u razvoju i osoba s invaliditetom*. *Hrvatska revija za rehabilitacijska istraživanja*, 55 (1), 40-50
8. *Child Socialization*. (2021, February 20).
<https://socialsci.libretexts.org/@go/page/8020>
9. Damjanić, R. (2018). *Inkluzija djece s teškoćama u razvoju u redovite vrtičke programe*. Završni rad. Učiteljski fakultet, Sveučilište u Zagrebu, Zagreb
10. Daniels, E., Stafford, K. (2003). *Kurikulum za inkluziju: razvojno-primjereni program za rad s djecom s teškoćama*. Zagreb: Udruga roditelja Korak po korak za promicanje kvalitete življenja djece i obitelji.
11. *Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders*, Fifth Edition, American Psychiatric Association (2013).
12. *Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje*. Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2021.
13. Imširagić, A. (2009). *Roditelji-odgajatelji djece s teškoćama u razvoju*. Metodički obzori 9, vol. 5

14. Jurčević Lozančić (2017). *Socijalne kompetencije u ranom djetinjstvu*. Učiteljski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb
15. Katz, L., McClellan D., (1997). *Poticanje razvoja dječje socijalne kompetencije*
16. Klarin, M. (2006) *Razvoj djece u socijalnom kontekstu*. Jatrebarsko: Naklada Slap.
17. Leutar, Z. i Buljevac, M. (2020.) *Osobe s invaliditetom društvu*. Zagreb: Pravni fakultet
18. Leutar, Z., Ogresta, J. i Milić Babić, M. (2008). *Obitelji osoba s invaliditetom i mreže podrške*. Zagreb: Pravni fakultet Sveučilišta u Zagrebu.
19. Mikas, D. i Roundi, B. (2012). *Socijalizacija djece s teškoćama u razvoju u ustanovama rane i predškolskog odgoja*, Paediatr Croatia
20. *Nacionalni kurikulum za rani i predškolski odgoj i obrazovanje*
21. *Pravilnik o osnovnoškolskom i srednjoškolskom odgoju i obrazovanju učenika s teškoćama u razvoju* (NN, 24/2015.)
22. Rajič, K. i Hudorović, L. (2017). *Uloga medicinske sestre/tehničara u terapijskom radu s djetetom s hiperaktivnim poremećajem/poremećajem pažnje [ADHD]* *The role of nurse/technician in therapeutic workflow with a child with hyperactive disorder/attention deficit disorder [ADHD]*. *Sestrinski glasnik*, 22 (3), 215-223
23. Skočić Mihić, S. (2011). *Spremnost odgajatelja i faktori podrške za uspješno uključivanje djece s teškoćama u rani i predškolski odgoj i obrazovanje*. (Doktorska disertacija). Edukacijsko-rehabilitacijski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb.
24. Slunjski, E. (2013). *Kako djetetu pomoći da ...stječe prijatelje i razvija socijalne vještine*. Zagreb: Element.
25. Veliki, T. i Romstein, K. (2016). *Povezanost samoprocijenjenih simptoma ADHD-a s agresivnim ponašanjem i sudjelovanjem u vršnjačkom nasilju učenika osnovnoškolske dobi*. *Hrvatska revija za rehabilitacijska istraživanja*, 52 (2), 30-41.
26. Vijeće ujedinjenih naroda, (2007) *Konvencija o pravima osoba s invaliditetom*
27. Vijeće ujedinjenih naroda, (1989) *Konvencija o pravima djeteta*
28. Zrilić, S. *Djeca s posebnim potrebama u vrtiću i nižim razredima osnovne škole : priručnik za roditelje, odgojitelje i učitelje*, Zadar, 2013
29. Žižak, A. (2003). *Konceptualni aspekti učenja socijalnih vještina*. *Kriminologija i socijalna integracija*, 11(2), 107-115.

Izjava o izvornosti završnog rada

Ja, Tea Marušić, izjavljujem da sam završni rad pod nazivom *Socijalizacija djece s teškoćama u razvoju u ustanovama rane i predškolske dobi* izradila samostalno uz pomoć korištenja navedene literature. Posebne zahvale upućujem mentorici Staši Kukulj, dr.sc. na pomoći i savjetima koji su mi pomogli u izradi završnog rada.